

‘De tabaksindustrie is crimineel’, zegt RUG-alumna en strafadvocate **Bénédicte Ficq**. ‘Met het oog op het kinderrechtenverdrag doet de overheid te weinig om roken te ontmoedigen’, zegt hoogleraar internationaal gezondheidsrecht **Brigit Toebes**.

Roken en recht

‘**D**e tabaksindustrie is crimineel’, dat is nogal een stelling, maar Bénédicte Ficq meent er elke letter van. Ze weet dat dat op het eerste gehoor vergezocht klinkt. ‘Maar als je er een aantal gedachtenexperimenten op loslaat, snappen de meeste mensen precies wat ik bedoel: Zou je een nieuw product, waarvan je weet dat het alleen al in Nederland leidt tot een miljoen zieken en jaarlijks twintigduizend doden – één dode per half uur – willen toelaten op de Nederlandse markt? Stel dat je die gevolgen direct zou merken, en niet pas over vijftien jaar. Dan zouden de mensen die dat product op de markt brengen direct worden aangehouden. Toch kun je nu gewoon bij de supermarkt iets krijgen

waarvan je weet dat twee op de drie kopers er ernstig ziek van zal worden. Bizar.’

Industrie

Daarom klaagt Ficq namens een aantal rokers de tabaksindustrie aan. Die lokt mensen moedwillig in een verslaving, meent zij. En ze staat daarin niet alleen. Ze vindt onder meer alle ziekenhuizen, waaronder het Groningse UMCG en het grootste kankerziekenhuis van Europa, het Anthoni van Leeuwenhoek, aan haar zijde. En alle fysiotherapeuten. De gemeente Amsterdam enzovoort.

Brigit Toebes juicht toe wat Ficq doet. Hoewel ook zij streeft naar een rookvrije wereld, is ze terughoudender dan Ficq, die

zich richt op de industrie. Toebes kijkt naar instrumenten die de overheid kan inzetten en die doorgaans vooral ingrijpen in het leven van de rokers. Ze wil de verschillende belangen afwegen: ‘In Maleisië riskeer je een grote boete én gevangenisstraf als je op een perron een sigaret opsteekt. Willen we dat? Of zijn we dan op weg naar een politiestaat?’

Kinderen

Ook Toebes waagt zich aan een gedachtenexperiment. ‘Als we het erover eens zijn dat je in de buurt van een baby niet moet roken, ook niet in huis, hoe ga je dan handhaven? Komt de politie bij je thuis? Hoe ver wil je gaan?’ Dat weet ze zelf ook niet precies, en dat is haar taak ook niet als hoogleraar. Maar

'Je gaat je niet anders gedragen en je kunt gewoon je werk nog doen. Maar je gaat er wél aan dood.'

de Nederlandse overheid loopt achter, zegt ze. De landen om ons heen hebben maatregelen die bewezen goed werken. Over een paar zaken is ze daarom zeer resoluut: Wat haar betreft komt er zo snel mogelijk een verbod op roken op het speelplein, de sportclub of elke andere plek waar kinderen samenkomen. Ook hekelst Toebes de verkoop van tabak in de supermarkt. In een wijde omtrek van scholen moet je dat niet doen, vindt zij. En roken in de auto met een kind aan boord zou ook verboden kunnen worden, al is het een inbreuk op het privéleven, want bijvoorbeeld Italië en het Verenigd Koninkrijk hebben daar al positieve ervaringen mee.

Toebes beroept zich onder meer op het kinderrechtenverdrag. Dat wordt wereldwijd breed gedragen en stelt dat kinderen recht hebben op gezondheid. Je móet ze dus volgens dat verdrag tegen de gevolgen van roken beschermen.

Verslaving

Ook in Ficqs betoog spelen kinderen een belangrijke rol, omdat de meeste mensen die beginnen met roken veertien of vijftien jaar oud zijn. Kinderen, dus, nog. In de eerste opzet van haar strafzaak tegen de tabaksindustrie wilde het Openbaar Ministerie niet tot vervolging overgaan. Onder meer omdat rokers, volgens het OM, niet zonder meer slachtoffers zijn, maar ook een vrije wil hebben. 'Maar hebben kinderen die verantwoordelijkheid wel? Die roken een paar peuken en zijn daarna verslaafd.'

Bovendien is de industrie er juist op uit mensen hun vrije wil zo snel mogelijk te ontnemen, meent Ficq. 'Als je verslaafd bent, is er immers helemaal geen sprake meer van vrije wil. En tabaksproducten zijn met opzet zo ontwikkeld dat je er zo snel mogelijk aan verslaafd raakt.' Dat wil Ficq in haar rechtszaak uitgebreid gaan bewijzen.

Ze kan onmogelijk lichtzinnig doen over tabaksverslaving. Het is volgens haar de ergste verslaving die er is. Andere verslavingen komen in omvang niet eens in de buurt, vindt ze. Je kunt bijvoorbeeld prima met regelmaat alcohol drinken zonder verslaafd te raken. Met roken is dat onmogelijk. Of kijk naar de sterftecijfers: aan alcohol sterven jaarlijks tegen de zeventienhonderd mensen. Veel, maar veel minder dan de eerder genoemde twintigduizend rokers. 'Dat veel mensen niet zien hoe heftig een tabaksver-

Brigit Toebes (1969) studeerde rechten in Utrecht, waar zij in 1998 promoveerde bij het Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten. Zij werkte onder meer als jurist bij het T.M.C. Asser Instituut en de Raad van State in Den Haag en als docent in Kopenhagen en aan de universiteit van Aberdeen. Sinds 2012 is zij verbonden aan de sectie Internationaal Recht van de RUG, waar zij per september 2013 benoemd werd tot universitair hoofddocent en Rosalind Franklin Fellow.

Bénédicte Ficq (1957) studeerde rechten in Groningen en werd daarna strafpleiter in Amsterdam. Als advocaat in geruchtmakende strafzaken haalt zij geregeld de media. Het meest recent vanwege haar aangifte tegen de tabaksindustrie. Ze werkt bij het in 1992 opgerichte advocatenkantoor Meijering Van Kleef Ficq & Van der Werf, sinds 2017 Ficq & Partners Advocaten. Over dit kantoor werd najaar 2017 de documentaireserie 'De Verdediging' uitgezonden.

slaving is, komt omdat de gevolgen van de verslaving niet direct zichtbaar zijn. Je gaat je niet anders gedragen en je kunt gewoon je werk nog doen. Maar je gaat er wél aan dood.'

Accijnzen

Toebes benadrukt dat tabaksverslaving tegenwoordig vooral arme mensen treft. Ze hebben, ook om allerlei andere redenen, een levensverwachting die zeven jaar lager is dan gemiddeld. Ze vindt die ongelijkheid onaanvaardbaar.

Je moet dit soort data meewegen in je beleid, vindt Toebes. Zo is ze groot voorstander van hoge accijnzen. Groot-Brittannië eist bijvoorbeeld tien procent, maar Nederland slechts 6,7. Echt dure sigaretten laten wel degelijk meer mensen stoppen. Meteen doen dus, al ontstaat dan wel een ander probleem: een deel van de rokers zal níet kunnen of willen stoppen en als zij arm zijn, worden zij door zulke maatregelen nog armer. Voor hen maken die extra accijnseuro's een groot verschil. Die mensen moet je dan wel helpen, vindt Toebes, want ook volgens haar is tabaksverslaving een ziekte en geen eigen keus. Wereldwijd ziet ze dat dat besef groeit.

Tabaksverdrag

Toebes is blij dat nu ook de World Health Organisation, de gezondheidstak van de Verenigde Naties zijn tanden laat zien. De WHO heeft een heel scala aan juridische mogelijkheden, maar omdat de organisatie vooral uit artsen bestaat, werden die nauwelijks ingezet. Totdat onder leiding van Gro Harlem Brundtland, voormalig premier van Noorwegen, het tabaksverdrag tot stand.

Dat verdrag heeft inmiddels zijn vruchten afgeworpen. Toen Australië begon met neutrale verpakkingen voor sigaretten, in een kleur waar kinderen van walgen, klopten een aantal tabaksproducerende landen aan bij de World Trade Organisation. De Australische maatregel zou een handelsbelemmering zijn. Het was geen gemakkelijke zaak, en het heeft jaren geduurd, maar uiteindelijk besloten de juristen bij de WTO onder meer op basis van het tabaksverdrag dat Australië verder mocht op de ingeslagen weg. En andere landen dus ook. De tekst laat weliswaar nog veel ruimte voor interpretatie, maar met het tabaksverdrag stelt de VN in ieder geval alvast duidelijk dat tabak schadelijk en dus onwenselijk is.